

'AANVAARDEN DAT HONGER BLIJFT BESTAAN, ZOU GODGEKLAAGD ZIJN'

"Als je de bede 'geef ons vandaag het brood dat wij nodig hebben' werkelijk serieus neemt, dan ben je moreel verplicht om aan opheffing van honger bij te dragen", stelt David Renkema. Als medewerker en later directeur van Oikos zette hij zich vijfendertig jaar in voor een 'leefbare aarde voor iedereen'. Vijfde in een serie gesprekken over de actualiteit van het oudste christelijke gebed, het Onze Vader.

Tekst: Elze Riemer
Beeld: Jedi Noordegraaf

Geef ons vandaag het brood dat wij nodig hebben', zo luidt de vijfde bede van het Onze Vader. Voedsel is een geschenk, maar voedsel houdt ook een opdracht voor onszelf in, meent David Renkema, die als medewerker van de recent opgeheven stichting Oikos werkzaam was op het snijvlak van religie en maatschappij. "In het gebed 'geef ons vandaag het brood dat wij nodig hebben' leg ik allereerst een vraag en verlangen bij God neer, vanuit het besef dat het dagelijks voedsel een gave van God is. Maar het zou in mijn overtuiging heel vrijblijvend en uiteindelijk zelfs onoprecht zijn als ik het daarbij zou laten. Dat heb ik altijd al gevonden. Wat dat betreft heeft deze bede, net zoals elk gebed, twee kanten: ze drukt voor mij het besef uit dat het leven een gave is van God, en de bede houdt voor mij ook de verplichting in om tot handelen over te gaan. Daarbij slaat het 'ons' in de bede niet alleen op mij en mijn familie, maar op iedereen, inclusief de komende generaties. De genade en zelfverplichting gaan zo in deze bede hand in hand. Geen 'stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw' voor mij, dat vind ik veel te passief."

Maar dan is de bede een gebed zonder eind. Er zijn altijd mensen die niet het brood krijgen dat zij nodig hebben.

"Dat klopt en dat is ook ingewikkeld. Lange tijd ben ik gevoelig geweest voor het idee van de maakbaarheid van de samenleving: als we allemaal ons best doen, zouden hon-

ger en ondervoeding te voorkomen zijn. Als het gaat om brood en de uitbanning van honger zou dat technisch gezien misschien kunnen, maar er zullen altijd politieke en economische machtsverhoudingen zijn die een eerlijke verdeling van voedsel tegengaan. Ik denk dat we uiteindelijk alleen maar bezig kunnen zijn om honger en ondervoeding te verminderen. Een grote oplossing die de honger uitbant, daar geloof ik niet in."

Wat maakte dat u anders ging denken over de maakbaarheid van het leven?

"Je zou op een bepaalde manier kunnen zeggen dat ik wat dat betreft in mijn eigen leven gecorrigeerd ben. Mijn vrouw en ik hebben twee kinderen gekregen die allebei meervoudig gehandicapt waren: Jonatan en twee jaar later Mattias. Dan kom je in een keer met een heel andere kant van het leven in aanraking, die zich ook onttrekt aan het perspectief van alleen rechtvaardigheid. We hadden maar één focus en dat was de zorg voor onze jongens. Deze ervaring heeft me veel ontvankelijker gemaakt voor de kwetsbaarheid van het leven. Sommige dingen kun je niet veranderen. Toch zit je voortdurend in het spanningsveld van verzet en overgave. Kinderen horen niet gehandicapt geboren te worden. Je hoopt en verwacht in zekere zin dat kinderen kunnen opgroeien en zelfstandigheid verwerven. Dat was bij Jonatan en Mattias niet aan de orde, omdat ze te weinig hersenweefsel hadden. Daarbij was er sprake van epilepsie en vatbaarheid voor longontste-

king. We wisten toen niet of ze lang zouden leven of niet; de dokters wilden daar geen uitspraak over te doen. Je kunt dan blijven hangen in protest en woede, misschien wel in woede op God en het bestaan. Voor mij was de overgave aan de gegeven en onveranderbare situatie letterlijk bevrijdend. Dat gaf de ruimte om met elkaar het goede te zoeken, ook samen met al die mensen die ons terzijde stonden."

Makkelijker gezegd dan gedaan, lijkt mij.

"Het spanningsveld tussen verzet en overgave blijft op existentieel niveau bestaan, maar in de praktische omgang is het: Jonatan en Mattias zijn onze zoons en hebben onze zorg nodig. Aan die zorg kon ik mij wel overgeven. Het heeft me zelfs verrijkt, omdat het me veel meer begrip heeft gegeven voor de kwetsbaarheid en weerbarstigheid van het leven. Bijzonder is dat beide namen 'geschenk van God' betekenen, hoewel we die namen niet om die reden gekozen hadden. We zijn echt in die betekenis gegroeid; zij zijn ook beeld dragers van God. Ze horen erbij met al hun beperkingen. Uiteindelijk zijn ze allebei op achtjarige leeftijd overleden, nu meer dan twintig jaar geleden."

Bent u hierdoor 'geef ons vandaag het brood dat wij nodig hebben' anders gaan bidden?

"Het is intenser geworden. Ik zie het leven en alles wat we daarin krijgen écht als een gave. Dat is voor mij meer op de voorgrond gekomen, omdat ik zag dat het totaal niet

vanzelfsprekend is. Ondanks de honger in de wereld en ondanks de handicap van mijn kinderen; het leven is een gave. Dat geschenkkarakter ervaar ik heel sterk in deze bede. Ook omdat er vertrouwen in doorschemert, dat God het steeds weer zal geven.”

Hoe was u in staat om het leven als gave te blijven zien?

“Dat heeft vooral te maken met het plezier en het geluk dat ik beleefde in de dagelijkse omgang met de kinderen. Maar ook de wijze waarop we door anderen geholpen werden toen het nodig was. Dat draagt je ook op een

bepaalde manier. Het is een hele intense tijd geweest waarin we wisten en ervoeren dat we veel zelf konden doen om een stukje geluk te geven aan Mattias en Jonatan, ook al waren we tegelijkertijd afhankelijk van de hulp van anderen. Ik zie de elf jaar met hen in zekere zin als de mooiste van mijn leven, juist vanwege die intensiteit.”

Het spanningsveld tussen verzet en overgave blijft op existentieel niveau, zei u. Is dat een worsteling?

“Ja, maar ik zou niet zonder willen. Alleen maar verzet lijkt me verschrikkelijk, maar alleen maar overgave ook. Dat is te passief.

Die worsteling maakt het leven ook zinvol, maakt deel uit van het goede leven.”

Hoe uit zich dat spanningsveld nu in uw leven?

“In mijn werk ben ik voortdurend bezig met grote en complexe maatschappelijke vragen. Het verwerven van kennis hierover en het zoeken naar juiste en goede handelingen kanaliseren voor mij het verzet. Natuurlijk ervaar ik dan meer dan eens dat sommige vragen te groot zijn en onderga ik de weerbarstigheid van de werkelijkheid. Daar zitten ook gevoelens van pijn en onmacht. →

David Renkema (Zwollerkerspel, 1956) was sinds 1994 medewerker en sinds 2014 directeur van stichting Oikos, het Oecumenisch Instituut Kerk en Ontwikkelingssamenwerking (stichtingoikos.nl), dat met ingang van dit jaar zijn deuren sloot. Eerder werkte hij bij OSACI, een voorganger van Oikos (vanaf 1983). Bij Oikos en OSACI heeft hij zich onder andere beziggehouden met voedselzekerheid, landbouwbeleid, eerlijke handel, klimaatbeleid en religie & ontwikkeling. Hij is lid van de Protestantse Kerk in Nederland en bestuursvoorzitter van bezinningscentrum De Zinnen in zijn woonplaats Den Haag. David Renkema is getrouwd met Nicolet Verdam. Samen kregen ze twee kinderen: Jonatan (1986-1995) en Mattias (1988-1997).

Tegenover dat verzet staat overgave, in de zin dat ik dit alles bij God neer kan leggen. Hij is het adres van de bede, waar ik al mijn woede, onmacht of verlegenheid kan uiten. Bij God kan dat net even wat meer onbevangen dan bij mensen. Ik vind dat zo mooi aan het gebed van ontferming, het Kyriegebed, dat we elke week in de kerk bidden: daar leg je alle zorgen die je hebt voor het aangezicht van God. Het mooie is dat dit gebed meteen overgaat in een loflied, waarin we God prijzen voor de goede schepping – iets wat bijna in één adem gebeurt. Dat spanningsveld vind ik heel wezenlijk in mijn geloofsleven. Een spanningsveld dat ik ook teruglees in de Psalmen; daar is de erkenning van de weerbarstigheid van het bestaan, de forse taal naar de vijand, maar ook de dankbaarheid en vreugde die wordt uitgesproken en uitgezongen. Dat Kyriegebed geeft samen met

de lofzang een zekere ontlading en rust om daarna weer aan de slag te gaan.”

Aan de slag te gaan met het verzet tegen die machteloosheid?

“In de omgang met het onrecht in de wereld heb je dat verzet wel echt nodig. Honger blijft onrecht. Het zou voor mij godgeklaagd zijn om gewoon te aanvaarden dat honger blijft bestaan. Ik weet dat het empirisch gezien klopt, maar dat aanvaarden gaat me te ver. Het verzet daartegen bestaat er voor mij uit dat ik blijvend op zoek ben naar mogelijkheden om een steentje bij te dragen in het niet accepteren van onrecht. Dat is iets heel analytisch; wat kan ik wel doen en wat niet, wat heeft zin en wat niet. Het is in die zin ook een zoektocht naar waar het goed gaat. Je kunt de wereld voortdurend bekijken vanuit het idee dat het allemaal slecht en moeilijk is, maar je kunt ook kijken naar waar mensen iets goeds neerzetten. Dat geeft hoop, omdat die dingen in zichzelf van waarde zijn, ook zonder dat ze de wereld compleet veranderen.”

U gelooft niet in een grote oplossing die de honger uit zal bannen, zei u eerder. En God dan?

“Een bijzondere vraag, omdat ik daarmee ook herinnerd word aan het geloof uit mijn kinderjaren. Een onmachtige mens tegenover een almachtige God. Eerlijk gezegd geloof ik niet in een God die in een handomdraai los van mensen onze problemen gaat oplossen. Ten diepste heb ik wel een existentieel vertrouwen dat het uiteindelijk goed komt, dat de zachte krachten zullen overwinnen. Tegelijkertijd blijft dit gegeven voor mij een mysterie waarbij ik een zekere huiver heb om het concreet te maken.”

Toen u begon met Oikos was er in Nederland nog veel onwetendheid als het gaat om onrecht en duurzaamheid. Onderhand

“**Ondanks de honger en de handicap van mijn kinderen: het leven is een gave**”

hebben we juist te maken met een overvloed aan informatie, waardoor mensen niet meer weten wat ze moeten doen.

Maakt dit de strijd tegen onrecht moeilijker?

“Het is zeker gecompliceerder geworden. Toen we begonnen was er vooral behoefte aan feitelijke informatie. Men werd geconfronteerd met de indringende vraag of de oorzaken van uitbuiting en uitsluiting niet ook in ons eigen land lagen. Moesten we niet kritischer kijken naar de rol van onze ondernemingen, naar onze rol als consumenten en naar de onbedoelde effecten van het landbouwbeleid van de Europese Unie of naar de wapenhandel? Oikos – beter gezegd de voorloper daarvan, OSACI – droeg de feiten en analyses aan, als basis van tal van acties door anderen en door Oikos zelf. Vandaag de dag zijn er feiten en analyses in overvloed, bijna voor elk wat wils. Om al die feiten en analyses te kunnen duiden, is het gesprek over waarden en daarmee ook de rol van gemeenschappen en die van religie en levensbeschouwing belangrijker dan ooit. Tegelijkertijd heb ik de indruk dat momenteel de snelle en individuele beleving dominant is dan een traag maar zorgvuldig beraad over feiten, analyses, waarden en gemeenschappen. Uiteindelijk heeft de strijd tegen onrecht dat zorgvuldige beraad wel nodig en is het niet geholpen met alleen snelle en spontane acties.”

Oikos is sinds 1 januari ter ziele. En u, gaat u nu met pensioen?

“Met Oikos heb ik het voorrecht genoten om het brood te verdienen met werk dat direct aansluit bij mijn drijfveren. Ik heb daarbij veel geleerd van achtereenvolgende collega's, bestuurders en al die andere mensen met wie ik samenwerkte. Ik mag de komende maanden nog een boekje schrijven over de erfenis van Oikos. Ik wil geen historisch overzicht geven, maar vooral laten zien dat die erfenis wel degelijk van betekenis is voor de uitdagingen waar we nu, in deze tijd en wereld, voor staan. Ik denk overigens dat die erfenis van Oikos haar eigen weg zal vinden, ook los van de huidige organisatie. Wat ik daarna ga doen, weet ik nog niet. Ik hoop nog enkele jaren te kunnen werken voordat ik met pensioen ga. Ondertussen blijf ik genieten van het leven en samenleven.” ●